ಎಂ. ಬಿ. ಪಾಟೀಲ

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಾಣಿಜ್ಯ ವೈಭವ

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯು ಕರ್ನಾಟಕದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಮತ್ತು ಜನಸಂಖ್ಯೆಯು (ವಿಸ್ತೀರ್ಣ : ೧೦,೫೯೮ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ; ಜನಸಂಖ್ಯೆ : ೧೯.೭೭ ಲಕ್ಷ) ಮಾನದಿಂದ ೧೯೮೧ರ ವೇಳೆಗೆ ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ತೆಂಗಿನ ಉತ್ಪಾದನೆ (೮೧ ಸಾವಿರ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ತೆಂಗುಪ್ರದೇಶ) ಮತ್ತು ಪಶು ಸಂಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ (೫.೫ ಲಕ್ಷ ಕುರಿಗಳು) ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ (೧.೭೦ ಲಕ್ಷ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಪ್ರದೇಶ) ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಿತು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಳಿದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತರೇ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಂತೆ ಇದು ಸಹಾ ಇತಿಹಾಸದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಏಳುಬೀಳುಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಲವಾರು ವಿಧದ ವಾಣಿಜ್ಯ ವೈಭವವನ್ನು ಮೆರೆದಿದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ : ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ವರ್ತಕರೆಂದರೆ ಸೆಟ್ಟಿ ಬಣಂಜಿಗರು, ಸೆಟ್ಟಿಗುತ್ತ, ನಕರ, ಮುಮ್ಮುರಿದಂಡರು, ವಡ್ಡವ್ಯವಹಾರಿ, ಹಲರು, ಎಳಮೆ ಮುಂತಾದವರು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವರು ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು. ಇವರು ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಜೈನ ಮತಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯ ವರ್ತಕರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶೈವರಾಗಿದ್ದರು. ಅಂದಿನ ನಕರರೇ ಇಂದು ನಗರ್ತರು ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ತಿಪಟೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಲ್ಬೂರು ಶಾಸನ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೧೪), ಕೋಟಿನಾಯಕನಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೯೯), ಪಾವಗಡ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನಿಡುಗಲ್ಲುಬೆಟ್ಟದ ಶಾಸನ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೪೮) ಮೊದಲಾದುವು ನಕರರು ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನೂ ದಾನ–ಧರ್ಮ ನೀಡಿದ್ದನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಬೊಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸೂರಿಸೆಟ್ಟಿ ಎಂಬ ಈರ್ವರು ನಕರರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆ ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೫೬ರ ಹೊಳವನಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನವು ವರ್ತಕರಲ್ಲದೆ, ಸ್ಥಳಿಯ ಆಯಗಾರರೂ (ಆಯಪಂಚಾಳರು) ಸ್ಥಳೀಯ ಕಾಳಿಕಾ, ಕಾಟೇಶ್ವರ, ದುರ್ಗೆ ಮತ್ತು ಮಹಾಕಾಳಿ ದೇವರುಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಆಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದು.

ಶಿರಾ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕವಡಗೆರೆಯ ೧೧೮೯ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ನಾನಾದೇಶಿ, ಉಭಯ ನಾನಾದೇಶಿಯರನ್ನು ಕುರಿತ "ವಡ್ಡವ್ಯವಹಾರಿ ಮತ್ತು ಉಭಯ ನಾನಾದೇಶಿಯರಿಗೆ ಮುಖ್ಯರಾದ ಹೊಯ್ಸಳ ಬಲ್ಲಾಳನ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿ ಇರುಗಿಸೆಟ್ಟಿ" ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುವುದು. ಅದರಂತೆ, ಶಿರಾ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಎಲಿಯೂರ ಶಾಸನವು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೭೯) 'ಉಭಯ ಮಾರ್ಗದ ಬೇಹಾರಿಗಳು', ಅಂದರೆ ಎರಡೂ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವರು ಎಂದು ವಿವರಿಸುವುದು. ವಡ್ಡ ವ್ಯವಹಾರಿಗಳು (ಹಿರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು) ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶೈವರಾಗಿದ್ದರು. ತಮ್ಮನ್ನು ಪಂಚಮ ವಂಶದವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಇವರನ್ನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು

ನೇಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದು ಆನುವಂಶಿಕವಾಗಿ ನಡೆದು ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಇವರು ಕುಮ್ಮಟದ ಒಡೆತನ ಉಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದು, ಪಟ್ಟಣಗಳ ಸ್ವಾಮಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದರು.

ಪ್ರಾಚೀನ-ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ನಿಗಮ 'ಅಯ್ಯಾಹೊಳೆ ೫೦೦'ರ ಉಲ್ಲೇಖವು ತಿಪಟೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೦೫ರ ಅಲ್ಬೂರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು. ಈ ಶಾಸನವು ಅಲಂಬೂರು (ಅಲ್ಬೂರು) ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಕೇಂದ್ರವೂ ಅಯ್ಯಾಹೊಳೆ ೫೦೦ ವ್ಯಾಪಾರಿ ನಿಗಮದ ಸ್ಥಳೀಯ ಉಗ್ರಾಣವೂ ಆಗಿದ್ದಿತೆಂದು ವಿವರಿಸುವುದು.

ನಗರಾಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಸ್ಥಾನ : ತಿಪಟೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಘಟಕರನಕೆರೆ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೮೫) ಮತ್ತು ಅಲ್ಬೂರು, ತುರುವೆಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸಂಪಿಗೆ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೩೩), ಪಾವಗಡ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ತೂಬಿನಕುಂಟೆ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೫೬), ತಿಪಟೂರಿನ ಶಿವರ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೦) —ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾಸನಗಳು ನಗರಾಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಈ ವಣಿಕಬಂಧುಗಳು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅತ್ಯುಚ್ಚ ಸ್ಥಾನಗೌರವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಘಟಕನಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೮೫ ರಿಂದ ಒಂದು ವರ್ಷ ಕಾಲ ಕೀರ್ತಿಸೆಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಶಿವರಕ್ಕೆ ಮಾದಿಸೆಟ್ಟಿಯೂ ಅಲ್ಬೂರಿಗೆ ಮಹಾದೇವಸೆಟ್ಟಿಯೂ ಮಂಡಲಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದರು. ವರ್ತಕರಿಗೆ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರದ ಅಧಿಕಾರವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಶಿರಾ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಎಲಿಯೂರು ಶಾಸನವು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೭೯) ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದು. ಈ ಮಂಡಲಸ್ವಾಮಿಯರು ಸ್ಥಳೀಯ ಸ್ವಯಮಾಡಳಿತ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ೧೩೭೯ರ ಶಿರಾ ಎಲಿಯೂರು ಶಾಸನವು, ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಹೋದ ವರ್ತಕರನ್ನು (ಪೃಥ್ವಿಸೆಟ್ಟಿಯರು) ಯಾವುದೇ ಗ್ರಾಮುಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಮುಖರು ವೀಳೆಯ ಮತ್ತು ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸು ಹರಿಹರನು, ಎಲಿಯೂರಿನ ವಿನ್ನಾತಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಕ್ಕಳಾದ ನಾಗೀಸೆಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕಾಮಿಸೆಟ್ಟಿಯರಿಗೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಕಳಸದ ಬಳಿಯ ಸತ್ತಿಗೆ, ಗ್ರಾಮ, ಗದ್ಯಾಣಗಳ ಮರ್ಯಾದೆ ನೀಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ವ್ಯಾಪಾರದ ಕೆಲವು ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಜೊತೆಗೆ, ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಗಮನಕ್ಕೆ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗೌಡ, ನಾಯಕ, ಹೆಗ್ಗಡೆ, ಸೆಟ್ಟಿಯರಿಂದ ನಿರೂಪ ಹೊರಡಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಪೃಥ್ವಿಸೆಟ್ಟಿಯರು ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಎತ್ತು, ಹಸು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸರಕು ಸಾಗಾಣಿಕೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರು ನವರತ್ನ ಹಾಗೂ ವಜ್ರವೈಡೂರ್ಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಾಮನಹಳ್ಳಿಯ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೭೨ರ ಶಾಸನವು "ವಜ್ರಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಂತಹ ರಾರಾಸೆಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿಗಳು" ಎಂದು ವಿವರಿಸುವುದು. 'ವೈಸಣಿಗೆ' ಎಂಬುದು ವರ್ತಕರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಗೌರವಯುತವಾದ ವಿಶೇಷವಾದ ಆಸನವಾಗಿತ್ತು.

ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ತಕರು ರಾಜನ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಬದ್ಧರಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅರೆಕೆರೆಯ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೭೫ರ ಮತ್ತು ತಿಪಟೂರಿನ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೬೦ರ ಶಾಸನಗಳು ಇಂತಹ ವರ್ತಕರನ್ನು 'ಎರೆವೆಸ' ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿವೆ.

ಸಂತೆಯ ಉಲ್ಲೇಖ : ಸಂತೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವದರ ಮೂಲಕ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ವರ್ತಕರು ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ದೂರದ ವರ್ತಕರು ಸಂತೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಖಾಯಂ ಆಗಿ ವಾಸಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಅನೇಕ ಅನುಕೂಲತೆಗಳನ್ನೂ ರಿಯಾಯತಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗುಬ್ಬಿಯ ಚಾಮನಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನವು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೭೨) ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೬೬ರ ನಿಟ್ಟೂರಿನ ಶಾಸನವೂ ಈ ಸ್ಥಳಗಳು ಸಂತೆ ನಡೆಯುವ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳಗಳು ಆಗಿದ್ದವೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿಯ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೬೦ರ ಹೆಗ್ಗೆರೆ ಜೈನಶಾಸನವು,

ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಳತೆಯ ಮಾಪನಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದು, ಜೀರಿಗೆ, ಸಾಸಿವೆ, ಮೆಣಸು, ಶುಂಠಿ, ಅರಿಷಿಣ, ಭತ್ತ, ಕಡಲೆ, ಗೋಧಿ, ಉದ್ದು, ತೊಗರಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ದವಸ-ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಳಗ, ಬಳ್ಳ, ಅದ್ದನಗಳಿಂದ ಅಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು. ಮೈಸೂರು ಅರಸರ(ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜಒಡೆಯರ) ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನಂತರದ ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ತೂಕ ಮತ್ತು ಅಳತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲು ಅನೇಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ತರಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಹಲವು ವಿಧದ ವಸ್ತುಗಳ ತೂಕದಲ್ಲಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ೧೮೪೦ರವರೆಗೂ ಮುಂದುವರೆದಿತ್ತು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಕೊಬ್ಬರಿಯನ್ನು ತಿಪಟೂರಿನ ಅರಸಿಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಣಕ್ಕೆ ಮುವ್ವತ್ತೊಂದುವರೆ ಪೌಂಡು (ಬ್ರಿಟಿಷ್) ತೂಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಅದು ೨೫ ಪೌಂಡು ಮತ್ತು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ೨೪ ಪೌಂಡಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿತ್ತು.

ಇತ್ತೀಚಿನ ಕಾಲ : ಮೊಗಲರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ದಿಲಾವರಖಾನ : ೧೬೨೪-೧೬೫೫) ಸಿರಾವು ೫೦ ಸಾವಿರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೈಭವಯುತ ನಗರವಾಗಿತ್ತು. ಸಿರಾದ ಮಲ್ಲಿಕರಿಹಾನ್ ಸುಬೇದಾರನ ಗೋರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಶಾಸನವು ಸಿರಾ ನಗರದ ಗತವೈಭವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಅದರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ೧೭ ಮತ್ತು ೧೮ನೇ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ರಾಜಕೀಯ ಅಸ್ಥಿರತೆಗಳಿಂದಲೂ ಮರಾಠರು ಕೈಗೊಂಡ ಲೂಟಿಗಳಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ನಗರಗಳು ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಿ ವೈಭವಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವು. ಸಿರಾ ನಗರದಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ೩೦೦೦ಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು. ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಕರು ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಕಿರುಕುಳವನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ಅವನು ಹಲವು ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಿ ನೀತಿ ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಿತ ಹೊರದೇಶದ ವ್ಯಾಪಾರದ ನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇದು ನಿರ್ಬಂಧರಹಿತ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು. ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಮರಣಾನಂತರ ಉತ್ತರದೇಶದ ಅನೇಕ ಮಾರವಾಡಿ, ಗುಜರಾತಿ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಡಳಿತ ನೀತಿಯು ತುಂಬಾ ಸಹಾಯಕವಾಯಿತು.

ಬುಕಾನನ್ ಭೇಟಿ : ಕಂಪನಿ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೈನ್ಯದ ವೈದ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಬುಕಾನನ್ ೧೮೦೦ರ ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ, ಇಲ್ಲಿಯ ಕೃಷಿಕರ ಜೀವನ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ, ಬೇಸಾಯ ಕ್ರಮ ಮುಂತಾದವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಸಮಗ್ರ ವಾಣಿಜ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರವಾದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿರುವನು. ಅವನು ತನ್ನ ಅಧ್ಯಯನ-ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಭೇಟಿ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ತುಮಕೂರು (೧೪ ಆಗಸ್ಟ್), ಗುಬ್ಬಿ, ಶಿರಾ, ಮಧುಗಿರಿ, ತುರುವೆಕೆರೆ (ಆಗಸ್ಟ್ ೨೨), ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ (೨೦ ಆಗಸ್ಟ್) ಹಾಗೂ ಮೂಗನಾಯಕನಕೋಟೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು. ಅವನು ನೀಡಿರುವ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳ ವಾಣಿಜ್ಯದ ವಿವರ ಈ ರೀತಿ ಇರುವುದು :

ತುಮಕೂರು : ಇಲ್ಲಿಯ ಮನೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೫೦೦-೬೦೦ ; ಗುಬ್ಬಿ : ೩೬೦ ಮನೆಗಳು, ೧೫೪ ಅಂಗಡಿಗಳು. ಇಲ್ಲಿಯ ಕೋಮಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಬಣಜಿಗರು ೧೮೦೨ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಿಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಡಿದ ಬಹು ದೀರ್ಘ ವ್ಯಾಜ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಬುಕಾನನ್ ಹೇಳುವನು. ಅದನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ದಿವಾನ್ ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರು ಈ ಎರಡು ಬಣಗಳ ವಾಸಸ್ಥಳದ ಮಧ್ಯೆ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದುದಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗುಬ್ಬಿಯು ಅಂದು ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಹುದೂರದಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಈತನು ನೀಡಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರದ ಮುಖ್ಯವಸ್ತುಗಳ ವಿವರ : ಉರುಟು ಹತ್ತಿಬಟ್ಟೆ (ಬಿಳಿಯದು ಮತ್ತು ಬಣ್ಣದ್ದು), ಕಂಬಳಿಗಳು, ಅಡಿಕೆ (ಕೆಳದರ್ಜೆಯದು), ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಹುಣಸೆ, ಗೋಧಿ, ಅಕ್ಕಿ, ಅಂಟುರಾಳ, ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಉಕ್ಕು. ಗುಬ್ಬಿಯು ದಕ್ಷಿಣ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರದ ಪಡಮೂಲಿಯ ಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಬರೆದಿರುವನು. ಇದು

ದಕ್ಷಿಣದ ಮೂಡಬಿದ್ರೆ, ಸುಬ್ರಮಣ್ಯ, ಕೊಡಗು, ಮಂಗಳೂರು ಮತ್ತು ಮಲಬಾರಗಳೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಬಂಧ ಪಡೆದಿತ್ತಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಈ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆಮದು ವಸ್ತುಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಇದೆ. ಇದು ನಗರ (ಹೊಸನಗರ) ಮಲಯಾಳ ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರ ಬಹುದೊಡ್ಡ ತಂಗುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತೆಂದೂ ಅವರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರಿಮೆಣಸು, ಅಡಿಕೆ (ದೇಶಾವರ) ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಗೋಧಿ, ಬೇಳೆ ಮತ್ತು ಮಸಾಲೆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾರಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ವಿವರಿಸಿರುವನು. ಕೋಲಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ನೈಜಾಮ ಪ್ರದೇಶ, ಹಾವೇರಿ ಮುಂತಾದ ಮರಾಠಾ ರಾಜ್ಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಗುಬ್ಬಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಆರ್ಕಾಟ, ಸೇಲಂ, ಕೃಷ್ಣಗಿರಿ ಮತ್ತು ವಲ್ಲಾಜಪೇಟೆಗೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಅಡಿಕೆ, ಕರಿಮೆಣಸುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂದ ಬರುವಾಗ್ಗೆ ಮದ್ರಾಸು ಬಂದರಿನ ಮೂಲಕ ಆಮದು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಯೂರೋಪಿನ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿಯ ವಾರದ ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ೫೦–೧೦೦ ಗಾಡಿ ಲೋಡು ಅಡಿಕೆ ಮತ್ತು ತಿಪಟೂರಿನಿಂದ ೨೦–೪೦ ಗಾಡಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಕೊಬ್ಬರಿ ಮಾರಾಟ ಆಗುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು ವಿವರಿಸಿರುವನು.

ಶಿರಾ ಮತ್ತು ಗುಬ್ಬಿಯ ನಡುವೆ ಅಂತರ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದರೂ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಳತೆ-ತೂಕದ ಮಾಪನಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಇದ್ದುದಾಗಿ ನಮೂದಿಸಿರುವನು. ಸ್ಥಳೀಯ ವಂಚಕ ವರ್ತಕರು ಇದರ ಲಾಭವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೂಗನಾಯಕಕೋಟೆಯೂ ಪೇಶ್ವೆಯವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಅವನತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವನು.

ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ : ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿಯ ಬಳಿ ಇರುವ ಗಾಜಿನಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ 'ಕಾವೀ'ಕಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಇದನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ದೂರದ ಹೆಗ್ಗಡದೇವನಕೋಟೆ, ಚೆನ್ನರಾಯಪಟ್ಟಣ, ನರಸಿಂಹರಾಜಪುರ, ಗುಬ್ಬಿ ಮತ್ತು ಇತರೇ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಜನರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೬೦೦ ಮನೆಗಳು ಇದ್ದವು. ಮರಾಠರ ಪರಶುರಾಮ ಭಾವು ಇದನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದು ೫೦ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಲೂಟಿ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಬುಕಾನನ್ ಹೇಳಿರುವನು.

ತುರುವೇಕೆರೆ : ಇದು ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞ ಶ್ರೀವಿಜಯನರಸಿಂಹಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯ ಬಸವನ ದೇವಾಲಯ ಎದುರಿಗೆ ಇರುವ ಕಲ್ಲಿನ ತಕ್ಕಡಿ 'ಜಿಂತಾಲು ಕಂಬ'ವು ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (೧೬-೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹತ್ತಿ ಅರಳೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ನಗರದ ಆ ಭಾಗವನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಅರಳೇಪೇಟೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಯನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ತೂಕ ಮಾಡಲು ಈ ಕಲ್ಲಿನ ತಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಆಧುನಿಕ ಬ್ಯಾಂಕಿಂಗ್ ಪ್ರಾರಂಭ : ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕ ಬ್ಯಾಂಕಿಂಗ್ ಉದ್ಯಮವು ೧೮೬೫ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. (ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಈ ಉದ್ಯಮವು ೧೮೬೩ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿಯೂ ನಂತರ ೧೮೬೪ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು). ಆರು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕ ಬ್ಯಾಂಕಿಂಗ್ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ೧೮೭೦ ರಿಂದ ೧೮೭೬ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮುಂದಿನಂತೆ, ೭ ಬ್ಯಾಂಕಿಂಗ್ ಕಂಪನಿಗಳು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು :

೧. ಸೇವಿಂಗ್ಸ್ ಬ್ಯಾಂಕ್, ತುಮಕೂರು (೧೮೭೦)(ಷೇರು ರೂ. ೫೦ ಸಾವಿರ), ೨. ಕರ್ನಾಟಕ ಬ್ಯಾಂಕ್, ತುಮಕೂರು (೧೮೭೪) (ಷೇರು ರೂ. ೩೦ ಸಾವಿರ), ೩. ಶ್ರೀ ಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಬ್ಯಾಂಕ್, (೧೭೭೪) (ಷೇರು ರೂ. ೨೦ ಸಾವಿರ), ೪. ದೇವರಾಯ ಬ್ಯಾಂಕ್, ಕ್ಯಾತಸಂದ್ರ (೧೮೭೪) (ಷೇರು ರೂ. ೨೦ ಸಾವಿರ), ೫. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಬ್ಯಾಂಕ್, ಕ್ಯಾತಸಂದ್ರ (೧೮೭೫) (ಷೇರು ರೂ. ೨೦ ಸಾವಿರ), ೬. ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ ಬ್ಯಾಂಕ್, ತುಮಕೂರು (೧೮೭೫) (ಷೇರು ರೂ. ೩೦ ಸಾವಿರ) ಮತ್ತು ೭. ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಬ್ಯಾಂಕ್, ಕ್ಯಾತಸಂದ್ರ (೧೮೭೬) (ಷೇರು ರೂ. ೫೦

ಸಾವಿರ). ಇಂದು ಕ್ಯಾತಸಂದ್ರವು ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ ಉದ್ದಿಮೆ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಎರಡು ಬ್ಯಾಂಕುಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಅದರಂತೆ, ಸಹಕಾರಿ ವಲಯದ ಬ್ಯಾಂಕಿಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಶಿರಾ (೧೯೦೬) ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ (೧೯೦೯)ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ನಗರ ಸಹಕಾರಿ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಕೆಲವೇ ಅತ್ಯಂತ ಹಳೆಯ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳು. ಮುಂದೆ ೧೯೧೩-೧೪ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಬ್ಯಾಂಕ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್ ಹಾಗೂ ೧೯೩೭ರಲ್ಲಿ ಸಿಂಡಿಕೇಟ್ ಬ್ಯಾಂಕ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್‌ಗಳು ತುಮಕೂರಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಥಮ ಶಾಖೆಯನ್ನು ತೆರೆಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಾಣಿಜ್ಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದವು. ಇಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ೧೧೯ ವಾಣಿಜ್ಯ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳ ಶಾಖೆಗಳೂ ೪೨ ಗ್ರಾಮೀಣ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳ ಶಾಖೆಗಳೂ ಇರುವುವು (೧೯೮೮).

ಗ್ರಾಮೀಣ ಉಳಿತಾಯ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳ ಯೋಜನೆ (೧೯೧೫) : ಅಂದಿನ ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದವರು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಈ ಯೋಜನೆಯು (ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಯೋಜನೆ) ಹಾಸನ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಮೈಸೂರು, ಕಡೂರು, ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಲ ವಾರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇತ್ತು. ಗ್ರಾಮೀಣ ಭಾಗದ ಅಲ್ಪ ಆದಾಯದವರಲ್ಲಿ ಉಳಿತಾಯ ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು ಈ ಯೋಜನೆಯ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಯೋಜನೆಯು ಕನಿಷ್ಠ ೩೦೦ ಜನಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಸಹಕಾರಿ ಸಂಘ ಇರದೇ ಇರುವ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರ ಅನ್ವಯ, ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಕನಿಷ್ಠ ಒಂದಾಣೆಯಂತೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ೫ ರೂಪಾಯಿಗೆ ಹೆಚ್ಚದಂತೆ ಅಲ್ಪ ಉಳಿತಾಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರ ಹಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಸಂಗ್ರಹದಿಂದ ಠೇವಣಿದಾರರಿಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಗರಿಷ್ಠ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಯಂತೆ, ನಾಲ್ಕು ಆಣೆಗೆ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವ ಅನುಕೂಲ ಇತ್ತು. ಈ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯು ಚಿಕ್ಕ 'ಹುಂಡಿ'ಡಬ್ಬದಂತೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಮಲ್‌ದಾರರು ಸೀಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯ ಗ್ರಾಮದ ಪಟೇಲ ಮತ್ತು ಶಾನುಬೋಗರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವ ರಿಗೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಎರಡು ಆಣೆಯಂತೆ ಸಂಗ್ರಹ ವಾದ ಹಣದ ಮೇಲೆ ಕಮಿಶನ್ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಸರ್ಕಾರವೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತಲ್ಲದೆ, ಠೇವಣಿದಾರರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಬಡ್ಡಿಯ ಹಣದಿಂದ ಮುರಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ವರ್ತಕರ ಜಪಾನು ಪ್ರವಾಸ (೧೯೧೬) : ಮಾದರಿ ಮೈಸೂರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಂದಿನ ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರವು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಲು, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜಪಾನಿ ಪದ್ಧ ತಿಯ ಭತ್ತ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇಡುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಆರು ಜನ ವರ್ತಕರನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಜಪಾನಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು. ಆ ವರ್ತಕರ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಲ ಮತ್ತು ಸಹಾಯಧನದ ಅನುಕೂಲತೆ ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ರೂ. ೨,೫೦೦ ರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಸಹಾಯಧನವೂ ಅರ್ಧ ಸಾಲವೂ ಇದ್ದಿತು. ೧೯೧೬ರಲ್ಲಿ ಜಪಾನಿಗೆ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವರ್ತಕರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ತುಮಕೂರಿನವರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರೆಂದರೆ, ಜಿ. ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಮತ್ತು ಆರ್. ಚೆನ್ನವೀರಪ್ಪ. ಇದೇ ರೀತಿ ಹೋಟೆಲ್ ಉದ್ಯಮಕ್ಕೆ ಸರ್ಕಾರವು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿತ್ತು. ಈ ಸೌಲಭ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಮೈಸೂರಿನ ಹಾಗೂ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಹೋಟೆಲ್ ಉದ್ಯಮಗಳು ಬಳಸಿಕೊಂಡವು.

ಸಂಚಾರ ಸೌಲಭ್ಯ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧನಗಳು : ವ್ಯಾಪಾರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಋತುಗಳಲ್ಲೂ ಉಪ ಯೋಗವಾಗುವ ಹೆದ್ದಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧನಗಳು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಸುರಕ್ಷತೆ ಬಗೆಗೆ ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಮರಣಾನಂತರ (೧೭೯೯) ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (೧೭೯೯-೧೮೩೧) ಮತ್ತು ನಂತ ರದ ಕಮಿಶನರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ (೧೮೩೧-೧೮೮೧) ರಾಜ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧನಗಳು ಮತ್ತು ಬ್ಯಾಂಕಿಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಉಂಟಾದವು. ೧೮೩೧ರಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಪ್ರಮುಖ ರಸ್ತೆಗಳು ಕೇವಲ ಎರಡು.ಅವುಗಳೆಂದರೆ

ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ–ಶಿರಾ ಮತ್ತು ಬೆಂಗಳೂರು–ಹರಿಹರ. ಅವು ಸಹಾ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ.

೧೮೭೦–೧೯೦೯ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಸೌಲಭ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸುಧಾರಣೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ಬೆಂಗಳೂರು ತುಮಕೂರು ರೈಲುಮಾರ್ಗವು ೧೮೮೪ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೧ರಂದು ೨೦ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ವೆಚ್ಚದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ನಂತರ ೧೮೮೯ರಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದವರೆಗೆ ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಯಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಮೂಲಕ ಮದ್ರಾಸ್‌ವರೆಗೆ, ಹರಿಹರ ಮೂಲಕ ಉತ್ತರದೊಂದಿಗೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯು ರೈಲು ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆಯಿತು. ಚೌರಿಂಗ್ ಅವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ (೧೮೬೨–೧೮೬೭) ಬೆಂಗಳೂರು–ತುಮಕೂರು, ಹಾಸನ, ಪೆನುಗೊಂಡ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ತುಮಕೂರಿನೊಂದಿಗೆ ರಸ್ತೆಯ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದವು.

ಕಾಫೀ ಪಾನೀಯದ ಪ್ರಾರಂಭ : ಸುಮಾರು ೧೮೩೪ರ ವೇಳೆಗೆ ಸರ್ ಮಾರ್ಕ್ ಕಬ್ಬನ್ ಅವರ ಆಡಳಿತದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಫೀ ಸೇವನೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮುಂದಿನ ೩೦ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ, ಅಂದರೆ ಚೌರಿಂಗ್ ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಸುಮಾರು ೧೮೬೨) ಅದು ಬಹಳ ಜನಪ್ರಿಯವಾಯಿತು. ಬಹುಶಃ ಇದೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲೂ ಕಾಫಿಯ ಬಳಕೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ರೇಷ್ಮೆ ಉದ್ದಿಮೆಯು ಕ್ರಮೇಣ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗೂ ಹರಡಿ ಅದು ಇಂದಿಗೂ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಿದೆ.

ನಾಣ್ಯಪದ್ಧತಿ : ಕಳೆದ ಇನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ, ೧೮೫೪ರ ವರೆಗೆ ಸರ್ಕಾರಿ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನು ಕಂಠೀರಾಯ ಪಗೋಡ ಅಥವಾ ಹೊನ್ನುಗಳಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ೧೮೮೫ರಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿ ನಾಣ್ಯಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದವು. ೧೮೯೪ರಲ್ಲಿ ಮದ್ರಾಸು ಪ್ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿ ಬ್ಯಾಂಕಿನಿಂದ (೧೮೪೩) ಹೊರಡಿಸಲಾದ ಕರೆನ್ಸಿ ನೋಟುಗಳು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ತುಮಕೂರಿಗೂ ಬಂದವು. ೧೮೫೫ರಲ್ಲಿಯ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಒಂದು ಮರಾಠೀ ಶಾಸನವು ಕಂಪನಿ ರೂಪಾಯಿ ವಹಿವಾಟವನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.

ಕಮೀಶನರ ಆಡಳಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (೧೮೩೧) ಎಂಟು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು ಸಹಾ ಒಂದಾಗಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಡಿವಿಜನ್‌ಗೆ ಸೇರಿತ್ತು. ೧೮೬೩ರಲ್ಲಿ ಡಿವಿಜನ್ ರದ್ದಾದ ನಂತರ ಇದು ನಂದಿದುರ್ಗ ಡಿವಿಜನ್ನಿಗೆ ಸೇರಿತು. ನಂತರ ೧೮೮೨ರಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ರದ್ದುಮಾಡಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗವನ್ನು ತುಮಕೂರಿನ ಒಂದು ಸಬ್‌ಡಿವಿಜನ್ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ೧೮೮೬ರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ರಚನೆಯಾಯಿತು. ಅದುವರೆಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ ಪಾವಡವನ್ನು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಶಿರಾ ತಾಲ್ಲೂಕು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ೧೮೬೬ರಲ್ಲಿಯೂ ಪಾವಗಡ ತಾಲ್ಲೂಕು ೧೮೮೬ರಲ್ಲಿಯೂ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ವರ್ಗಾವಣೆ ಆದವು. ಈ ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ಬದಲಾವಣೆಯು ಜಿಲ್ಲೆಯು ವ್ಯಾಪಾರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು. ೧೯೨೭ರಲ್ಲಿ ಮದ್ದುಗಿರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬದಲಾವಣೆಗೊಂಡು ಮಧುಗಿರಿಯಾಯಿತು.

ಈ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿಯು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ನೇಕಾರಿಕೆ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಂಬಳಿಗಳು ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದವು. ದುಪ್ಪಟಿಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಹು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೊರಟಗೆರೆ ಮತ್ತು ಪಾವಗಡಗಳು ಗಾಜಿನಬಳೆಯ ಉದ್ಯಮಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದವು. ಮರದ ಬಾಚಣಿಗೆಗಳ ತಯಾರಿಕೆಗೆ ತುಮಕೂರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಸುಮಾರು ಇನ್ನೂರು ಕುಟುಂಬಗಳು ಈ ಗೃಹ ಕೈಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲದೆ, ಇದು ಕಡಲೇಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಹತ್ತಿ ಉತ್ಪಾದನೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೇಂದ್ರವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯ ಸೀಗೇಕಾಯಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿಗಳ ತಯಾರಿಕೆಗೆ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಕೇಂದ್ರವೆಂದರೆ ತಿಪಟೂರು. ಸೀತಕಲ್ಲ ಮತ್ತು ಉರುಡಗೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ, ಶಿರಾ ದೇಶೀಯವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಬೂಟುಗಳಿಗೆ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ದವನದಹೊಸಹಳ್ಳಿ (ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕು) ದೇಶೀಯ ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು.

ಒಂದು ಪ್ರತೀತಿಯ ಪ್ರಕಾರ, ಹಿಂದೆ (ಕ್ರಿ.ಶ.೭ನೇ ಶತಮಾನ) ತುಮಕೂರು ಇಂದಿನ ಕೈದಾಳ (ಕ್ರೀಡಾಪುರ)

ಅರಸರಿಗೆ ಸೇರಿತ್ತು. ತುಮಕೂರಿನ ವರ್ತಕರಲ್ಲಿ ಬಹು ಮಂದಿ ಕ್ರೀಡಾಪುರದಿಂದ ವಲಸೆ ಬಂದವರಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ ಹತ್ತಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಉತ್ತರದ ದೇಶದಿಂದ ಹತ್ತಿಯನ್ನು ತರಿಸಿ ಗಂಗವಾಡಿಯ ಕಡೆಗೆ ಅವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವುದೇ ಅವರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಟಿಂಕಿಹಳ್ಳಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪೇಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹತ್ತಿ ಮತ್ತು ನೂಲಿನ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಅರಳಿ ಪೇಟೆ ಎಂದು ಹೆಸರುಬಂದಿತು. ತುಮಕೂರಿನ ಪೇಟೆ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದೆಂದೂ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷ ಹಳೆಯದೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದು.

೧೯೨೦ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ರಫ್ತುಗಳು : ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಆಮದು–ರಫ್ತು ವಸ್ತುಗಳು ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ಸಾಧ್ಯ. ತುಮಕೂರಿನಿಂದ ಅಕ್ಕಿ, ರಾಗಿ, ಹೆಸರು, ಬೆಲ್ಲ, ಹುಣಸೆಹಣ್ಣು, ಅಡಿಕೆ ಮತ್ತು ಹದ ಮಾಡಿದ ಚರ್ಮ, ಇತ್ಯಾದಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಮೂಲಕ ಮದರಾಸು ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾರಾಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ೧೯೨೩–೨೪ರಲ್ಲಿ ೮೦೦೦ ಟನ್ನು ಅಕ್ಕಿ (ಬೆಲೆ ರೂ. ೨೧ ಲಕ್ಷ), ೮೬೦೦ ಟನ್ನು ರಾಗಿ (ಬೆಲೆ ರೂ. ೯೫,೦೦೦) ಮಾರಾಟವಾಯಿತು. ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಿಂದ ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ಧಾನ್ಯಗಳು ಹಿಂದುಪುರ ಮತ್ತು ತುಮಕೂರುಗಳಿಗೆ ಮಾರಾಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರುರಾಜ್ಯದ ಕಡಲೇಕಾಯಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿತ್ತು. ನಂತರ ಇದರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ದಾವಣಗೆರೆ ಪಡೆಯಿತು.

ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಿಂದ ಭತ್ತ, ರಾಗಿಗಳು ತುಮಕೂರು ಮತ್ತು ಶಿರಾ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿಗೆ ಸರಬರಾಜು ಆಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಧುಗಿರಿಯು ತಾಮ್ರ ಮತ್ತು ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಪಾತ್ರೆಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚಿನವರೆಗೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ದರ್ಜೆಯ ಅಕ್ಕಿಯಾದ 'ಚಿನ್ನದ ಸಾಲ'ವು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠದರ್ಜೆಯ ಅಕ್ಕಿಯೆನಿಸಿ ವಿಶೇಷ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ೧೯೨೩–೨೪ರಲ್ಲಿ ೧೨೦೦ ಟನ್ನು ಚರ್ಮವು (ಬೆಲೆ ರೂ. ೧೦,೦೦೦) ಶಿರಾದಿಂದ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಮಾರಾಟವಾಗಿತ್ತು. ಪಾವಗಡ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಂಬಳಿಯು ಶ್ರೀಲಂಕಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಅನಂತಪುರ ಮತ್ತು ಶಿವಮೊಗ್ಗಗಳಿಗೆ ರಫ್ತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ೨೦,೦೦೦ ಕುರಿ ಮತ್ತು ಮೇಕೆಗಳ (ಬೆಲೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ) ಮತ್ತು ೩೦,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆಯ ಕಂಬಳಿಗಳು ರವಾನೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಗುಬ್ಬಿಯಿಂದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯು ೨.೧೦ ಲಕ್ಷ (ಬೆಲೆ ರೂ. ೧೨,೨೦೦), ಬೌರಿಂಗ್‌ಪೇಟೆ, ಕೋಲಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸೇಲಂ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗೆ ಮಾರಾಟವಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಡಿಕೆಯು ೨,೧೦೦ ಮಣ (ಬೆಲೆ ರೂ. ೩೪,೨೫೦) ತುಮಕೂರು, ಅರಸೀಕೆರೆ ಮತ್ತು ತಿಪಟೂರುಗಳಿಗೆ ಮಾರಾಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತಿಪಟೂರಿನಿಂದ ದೆಹಲಿ, ಕಾನ್ಪುರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಕೊಲ್ಲಾಪುರ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಕೊಬ್ಬರಿಯು ರಫ್ತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ವರ್ಷ ೮೦೫೦ ಟನ್ನು ಕೊಬ್ಬರಿಯು (ಬೆಲೆ ರೂ. ೬೪,೪೦೦) ಮಾರಾಟವಾಗಿತ್ತು. ೧೯೪೦ರ ವೇಳೆಗೆ ಸಹಾ ಇದು ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಸುಮಾರು ೧೨,೦೦೦ ಟನ್ನುಗಳಷ್ಟು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಕೊಬ್ಬರಿಗಳು ರಫ್ತಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲದೇ ಮಂಗಳೂರು ಹೆಂಚು, ತೆಂಗಿನಚಿಪ್ಪಿನ ಇದ್ದಲು, ನೇಕಾರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಇಲ್ಲಿಯ ಸುಮಾರು ೬೦ ವರ್ತಕರು ರಫ್ತು ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು.

ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೯೦೨ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಬೆಳ್ಳಾರ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಯ ಕೆಲಸವು ೧೯೦೫ರಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹೋಯಿತು. ೧೧೫೧ರಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಆರಂಭಗೊಂಡು ೧೯೫೪ರಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಲಾಭದಾಯಕವಲ್ಲವೆಂದು ಪುನಃ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಯಿತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಯೋಜನೆ ಸಫಲವಾಗಿದ್ದರೆ, ಈ ಭಾಗದ ದೊಡ್ಡ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ತುಮಕೂರು ಇನ್ನೊಂದು ಕೆ.ಜಿ.ಎಫ್. ಆಗಿರುತ್ತಿತ್ತು.

ವ್ಯವಸಾಯ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಚಿಕ್ಕ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಸುಮಾರು ೫೦೦. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದ ಕುಣಿಗಲ್ಲು ಮತ್ತು ದೀಪಾಂಬುಧಿ ಕೆರೆಗಳು ಬಹಳ

ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಪಾರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ. ಬೆಳ್ಳಾವೆಯೂ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಾಪಾರಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು.

ನಗರಾಡಳಿತ : ೧೮೬೪-೬೫ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ನಗರಾಡಳಿತ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಸ್ಥಳೀಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಉದ್ದಿಮೆಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಪೂರಕವಾದವು. ಜೊತೆಗೆ ತಮ್ಮ ಆದಾಯವನ್ನು ಆಕ್ಟ್ರಾಯ್ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡವು. ತುಮಕೂರು (೧೮೬೪-೬೫), ಗುಬ್ಬಿ (೧೯೦೯), ತಿಪಟೂರು (೧೯೨೧), ಕುಣಿಗಲ್ಲು (೧೯೧೮), ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ (೧೯೧೮), ಮಧುಗಿರಿ(೧೯೨೮)ಗಳು ನಗರಸಭೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದವು. ಅಲ್ಲಿಯ ಸುಂಕ ಮತ್ತು ಇತರ ಸುಂಕಗಳು ನಗರಸಭೆಗಳ ಆದಾಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದವು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ತುಮಕೂರು ನಗರಸಭೆಯ ಆದಾಯವು ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ೧೫,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಇದ್ದು, ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ಅದು ೨೫,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಗೆ ಏರಿತು.

ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಬೆಳೆಯಲು ನಗರಗಳ ವಿದ್ಯುದೀಕರಣ ಹೆಚ್ಚು ಸಹಾಯಕವಾಯಿತು. ತುಮಕೂರು (೧೯೨೯), ತಿಪಟೂರು (೧೯೪೦), ಕೊರಟಗೆರೆ, ಮಧುಗಿರಿ (೧೯೪೯), ನೊಣವಿನಕೆರೆ (೧೯೫೧), ತುರುವೇಕೆರೆ (೧೯೫೨), ಪಾವಗಡ (೧೯೫೧)ಗಳು ವಿದ್ಯುದೀಕರಣದ ಸೌಲಭ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವು. ಆದರಂತೆ ದೂರಸಂಪರ್ಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ತುಮಕೂರಿನಲ್ಲಿ ೧೯೫೫ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮೊದಲಿದ್ದ ಈ ಬಗೆಯ ಸಂಪರ್ಕಗಳು ಕೇವಲ ೬೫.

ನಿಯಂತ್ರಿತ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ : ತಿಪಟೂರು ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾದ ಮೊದಲನೆಯ ನಿಯಂತ್ರಿತ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ (೧೯೪೯). ಇದರ ರಚನೆಯಿಂದ ಸ್ಥಳೀಯ ಬೆಳೆಗಾರರಿಗೆ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು.

ಸಂತೆಗಳು : ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ವಾಣಿಜ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಂತೆಗಳು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ತುಂಬಾ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತ ಬಂದಿರುವುವು. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳ ನಾಗರೀಕರಣಕ್ಕೆ ಇವು ತುಂಬಾ ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ. ೧೮೦೦ರಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೬ ಸಂತೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಂತೆಗಳು ನಾಲ್ಕು: ಬೆಳ್ಳಾವೆ, ಗುಬ್ಬಿ, ತಿಪಟೂರು ಮತ್ತು ನಿಡಸಾಲೆ. ೧೯೬೦ರಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸಂತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ನೂರು.

ಮೋಟಾರು ಕಂಪನಿಗಳು : ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಸೌಲಭ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಎರಡು ಕಂಪನಿಗಳು ೧೯೪೦-೪೧ರಲ್ಲಿ ಪಾವಗಡ ಮತ್ತು ಶಿರಾಗಳಲ್ಲಿ ನೋಂದಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ರಿಲೈಬಲ್ ಮೋಟಾರ್ ಕಂಪನಿ, ಪಾವಗಡ (೧೯೪೦) (ಬಂಡವಾಳ ರೂ. ೧೫,೦೦೦) ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮ ಮೋಟಾರ್ ಸರ್ವಿಸ್, ಶಿರಾ (೧೯೪೦) (ಬಂಡವಾಳ ರೂ. ೧೪,೦೦೦).

ಧಾನ್ಯ ವರ್ತಕರ ಸಂಘ, ತುಮಕೂರು : ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (೧೮೩೧) ತುಮಕೂರಿನ ೧೨ ಜನ ಸೆಟ್ಟರು ಮತ್ತು ಸೋಮರಾಯ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಅವರು, ಯಜುರ್ವೇದಿ ರಾಮಅವಧಾನಿಯವರ ಮಗ ದಿವಾಕರಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರಿಗೆ ಮೈಲಾರದೇವರ ಪಾದಪೂಜೆಗೆ ೧೭೫೪ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಒಂದು ಶುಭ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಎರಡು ಹಣ ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು. ಇತ್ತೀಚಿನ ಈ ಶಾಸನವು (ತುಮಕೂರು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದೆ) ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ತಕರ ಮನೋವೈಶಾಲ್ಯತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ತೀರ ಇತ್ತೀಚಿನ, ಅಂದರೆ ಸ್ಥಳೀಯ ಧಾನ್ಯ ವರ್ತಕರ ಸಂಘವು (೧೯೨೬) ೧೯೪೩ರ ಕ್ಷಾಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂಡೀಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೮ ತಿಂಗಳ ಕಾಲ (೬೦೦ ಜನ ಅನಾಥರಿಗೆ) ಒಂದು ಅನ್ನಛತ್ರವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿದ್ದನ್ನು ದೇಶವೇ ಕೊಂಡಾಡಿತು.

ಗ್ರಂಥಋಣ

೧. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಿಕಾ, ಸಂಪುಟ ೧೨, ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೪

೨. ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್, ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೯

೩. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲಾದರ್ಶನ, ತುಮಕೂರು, ೧೯೮೧

೪. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ವರ್ತಕರು, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೬

೫. ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ-ಕರ್ನಾಟಕ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೯

೬. *A Journey from Madras through the Countries of Mysore, Canara and Malabar* (Francis Buchanan), London, 1807

೭. *Mysore Information Bulletins for 1930, 1940, 1942*

೮. *Manual Important Orders Series, No III, Industries and Commerce,* Bangalore, 1916

೯. *Atlas of Mysore State,* Bangalore, 1902

೧೦. *Gazetteer for Mysore and Coorg,* 1877